

Fizikai Kaune tik šimtas?

Is Physics in Kaunas only One Hundred Years Old?

Judita Puišo

Kauno technologijos universitetas, Matematikos ir gamtos mokslų fakultetas, Fizikos katedra, Studentų g. 50, LT-51368
Kaunas
puiso@ktu.lt

Fizikos mokslas Lietuvoje turi senas ir garbingas, daugiau nei 400 metų tradicijas. Fizika arba gamtos filosofija buvo dėstyta nuo 1579 metų Jėzaus draugijos (*Societas Jesu*) (jėzuitų) įkurtoje Vilniaus akademijoje (*Academia et universitas Vilnensis*) [1-2].

1773 metais, panaikinus jėzuitų ordiną ir akademią pertvarkius į Vilniaus universitetą Fizikos paskaitos buvo skaitomos ir eksperimentai atliekami iki pat 1842 metų, t. y. kai buvo likviduota Medicinos chirurgijos akademija [1-2]. Todėl Fizikos buvo mokoma tik apskrities, vidurinės ir vienuolynų mokyklose bei gimnazijose. Po 1863 m. sukilimo, uždarius Kėdainių, Panevėžio, Švenčionių, Telšių ir Vilniaus vidurines mokyklas, Vilniaus gubernijoje liko tik 3 gimnazijos, 1 realinė ir 1 aukštesnioji mergaičių mokykla, o Kauno gubernijoje 4 gimnazijos ir 1 realinė mokykla [1-2].

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybai paskelbus Nepriklausomybę Lietuvos inteligentijai gimė mintis atkurti universitetą Lietuvoje.

1918 m. lapkričio 15 d. ministerių kabineto įsteigtas Švietimo ministerijos Aukštųjų mokyklų skyrius, kurio vedėju buvo Mykolas Biržiška, o vėliau Vincentas Čepinskis pateikė Valstybei Tarybai svarstyti atgaivinamo Vilniaus universiteto - 1832 m. uždarytojo universiteto teisių paveldėtojo, statusas.

1918 m. gruodžio 14 d. spaudoje paskelbus, kad iki 1919 m. sausio 1 d. bus priimami pareiškimai į Vilniaus universitetą, kuris pradės veiklą 1919 m. sausio 15 d. perimtuose iš vokiečių okupacinės valdžios pastatuose [1-5].

1919 m. sausio 5 d. Vilnių okupavus Sovietų Rusijos Raudonajai Armijai Vilniaus universitetas nebuvo atgaivintas [1-2].

1919 m. rugsėjo 5 d. buvęs Komercinės mokyklos direktorius Zigmas Žemaitis ėmėsi iniciatyvos ir parašė memorandumą, kuriame įrodinėjo, kad būtina steigti universitetą Kaune [1-2].

1919 m. spalio 6 -7 d. laikraštyje „Lietuva“ Zigmas Žemaitis, organizacinės grupės vardu paskelbė sumanymą steigti Aukštuosius kursus. Norintieji studijuoti buvo kviečiami pranešti organizatoriams bei pasirinkti specialybes. Aukštųjų kursų organizatoriai sulaukė 600 pareiškimų. Net ¾ ketvirtadaliai pareiškėjų pageidavo studijuoti matematikos, gamtos, technikos ir medicinos mokslus [1-2, 5].

Aukštieji kursai su šešiais skyriais, tarp jų ir Fizikos - matematikos skyrių, buvo įsteigti visuomenės iniciatyva. Aukštiesiems kursams išlaikyti buvo sudaryta visuomeninė organizacija - Aukštųjų mokslų draugija.

Aukštieji kursai Kaune buvo iškilmingai atidaryti 1920 m. sausio 27 d. vyrų gimnazijos salėje. Nors į

pirmąją Fizikos – matematikos skyrių pradžioje tik 5 klausytojai, Fizikos kursas buvo pradėtas dėstyti 1920 metais „Aušros“ gimnazijoje Fizikos kabinete. Fizikos, o ne chemijos paskaitas, greičiausiai netikėtai sau pačiam, pradėjo skaityti V. Čepinskis. Jis 1896 m. Ciuriche buvo išklausė garsaus fiziko H. Vėberio (*Heinrich Friedrich Weber (1843 -1912)*) paskaitų kursą ir turėjo nemažą mokslinę biblioteką [1-2, 6]. 1921 m. Fizikos – matematikos skyrius persikėlė į buvusius Komercinės mokyklos rūmus, kur buvo įsteigtas Fizikos kabinetas ir auditorija ir Fizikos praktikos darbų laboratorija [1 - 4].

1922 m. vasario 16 d. iškilmingai atidarytame Lietuvos universitete Matematikos – gamtos fakultetas – tapo fizikos mokslo židiniu. Pagal statutą Matematikos ir gamtos fakultetui buvo numatyti uždaviniai: organizuoti gamtos ir matematikos mokslų dėstymą ir mokslinį darbą, rengti Lietuvos gimnazijos ir matematikos, fizikos, chemijos, biologijos mokytojus bei kitus šių sričių specialistus [1].

Matematikos – gamtos fakultete buvo įsteigtos net dvi Eksperimentinės ir Teorinės fizikos katedros. Eksperimentinės Fizikos katedrai iki 1926 m. rugsėjo 1 d. vadovavo prof. V. Čepinskis. Teorinės fizikos katedra iki pat 1930 m. neturėjo vedėjo. Fizikos katedros aptarnavo tris fakultetus: Matematikos – gamtos, Medicinos ir Technikos [1-4]. 1930 m. abi katedros pagal naująjį Vytauto Didžiojo universiteto statutą buvo sujungtos į vieną Fizikos katedrą [1-4].

„<...> Aš turiu pripažinti, kad Aukštieji kursai turi savo silpnumą ir ydų bet tai reiškiasi ne tiek iš žmonių, kiek iš tų aplinkybių, kuriomis tenka dirbti, nes tos aplinkybės yra tokios sunkios, kad man per visą savo gyvenimą nė vienam universitete neteko tokio sunkaus darbo matyti. Man neteko net vidurinės mokyklos matyti, kur taip sunkiai vesti darbas“ (V. Čepinskis, 1921 m. gruodžio 7 d.) [7].

Reikšminiai žodžiai: Aukštieji kursai, Fizikos katedra, Lietuvos universitetas, Vincentas Čepinskis

Literatūra

- [1] I. Šenavičienė. Fizikos raida Lietuvoje 1920 – 1940. Vilnius 1982
- [2] Fizikos istorija D. 1 1579 -1940, Vilnius „Mokslas“ 1988, 211 p.
- [3] Lietuvos universitetas 1922.II.16 – 1927.II.16 Pirmųjų penkerių veikimo metų apyskaita. Kaunas, 1927, p. 216 - 251
- [4] Lietuvos universiteto – Kauno Technologijos universiteto Fizikos katedra – 90, Kaunas, 2012, 3 - 55 p.
- [5] Jonas Kubilius. Matematika Lietuvos aukštesiose mokyklose 1921 -1944 metais. Vilniaus universitetas, 2015, 9 – 22 p.
- [6] Z. Mačionis, J. Čepinskis. Profesorius Vincas Čepinskis. Vilnius 1992, p.115 – 136
- [7] Steigiamojo seimo darbai 1921 m. 31 sąsiuvinis, 147 posėdis, p.4.